

Könyvszemle

Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek. I-II.

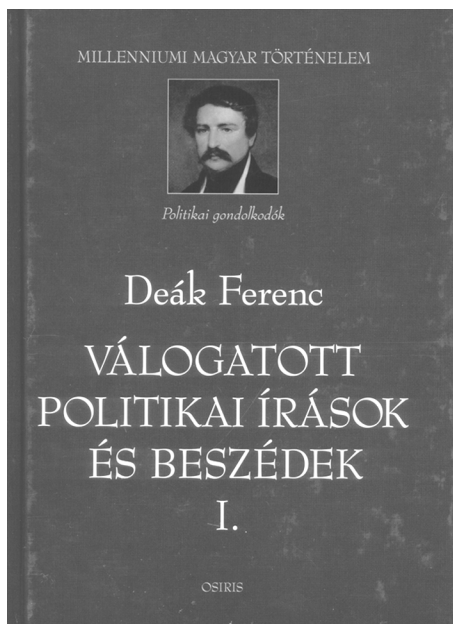
Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Deák Ágnes és Molnár András

„Deák Ferenc a XIX. századi magyar politikai és jogi gondolkodás egyik legjelentősebb alakja volt. Kiemelkedő szerepet játszott a magyar liberalizmus hagyományainak megteremtésében, miközben mind a köztanácskozások, mind pedig a jogalkotás területén korának legnagyobb mestereként tisztelték. Rokonszenves egyénisége, szinte egyedülálló erkölcsi tisztasága, kivételes politikai realitásérzéke, sajátos érvrendszere és harcmodora még a legkiválóbb kortársaitól is

markánsan megkülönböztette.” Az iratok legújabb válogatásának két szerkesztője – az utószóban megfogalmazott értékeléssel összhangban – a „reálpolitikus” helyett – vagy inkább mellett – az elvekben, eszmékben gondolkodó Deákot akarta bemutatni. Meg akarták mutatni, hogy a kompromisszumok mestere nem pusztán a politika technikáját kezelte virtuóz módon: nagy formátumú történelmi személyiséggé az tette, hogy konkrét törekvéseit, döntéseit mindig egy egységes eszmerendszerre alapozott, határozott jövőkép összefüggésébe állította. A politikai gondolkodó portréjának megrajzítása azonban az ő esetében egy szövegválogatással nem igazán egyszerű feladat.

Deák nem hagyott hátra nagy elméleti munkákat, mint Széchenyi, Wesselényi vagy Eötvös, de még kisebb tanulmányokkal vagy újságcikkekkel sem könnyítette meg az eszmetörténeti rekonstrukciót. Az állítást, hogy benne a 19. századi magyar liberalizmus egyik legnagyobb gondolkodóját tisztelhetjük, töredékekkel lehet csak alátámasztani: országgyűlési vagy megyegyűlési beszédekből, levelekből és törvényjavaslatokból kell összerakni egységes világ- és jövőképét.

Természetesen a válogatás is ezekből a mozaikokból gazdálkodhatott: az 1200 oldalon a legnagyobb arányt a beszédek teszik ki, ezeket, számukat tekintve a levelek, összterjedelmüket tekintve a jogszabály-, illetve országgyűlési felirattervezetek követik. Felvették Deák egyetlen nagyobb lélegzetű munkáját, a kiegyezés jogi alapjainak tisztázása céljából írott *Adalék a magyar közjoghoz* című könyvét is, illetve összes – kisszámú – sajtóbéli megnyilatkozását (pl. a nevezetes Húsvéti Cikket és a bécsi *Debatte*-ban meg-

jelentet ki egyezési ajánlatot). A válogatásba azok a dokumentumok kerültek be elsősorban, amelyek Deák szabadelvű világnézetébe, sajátos logikai rendszerébe és vitatechnikájába engednek bepillantást. (Az 1849-ig keletkezett forrásokat Molnár András, a későbbieket Deák Ágnes válogatta, gondozta és látta el rövid, lényegre törő jegyzetekkel.)

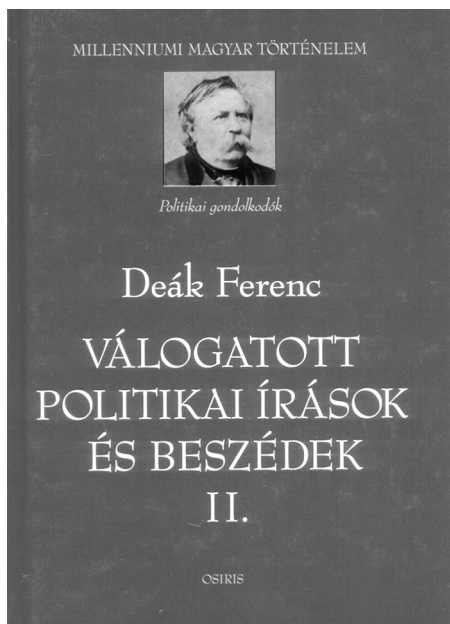
A kötet – céljából és műfajából következően – nem a történészeknek akar új felfedezésekkel szolgálni, hanem a történelem iránt érdeklődő művelt olvasó, illetve az oktatás számára akarja hozzáférhetővé tenni a „haza bölcsénék” szellemi hagyatékát. Az örökség eddigi kezelését tekintve, Deák esetében különösen indokolt volt egy ilyen gyűjtemény megjelentetése.

Történelmi közhely Széchenyit, Kossuthot és Deákot a 19. század legnagyobb magyar történelmi személyiségeiként együtt emlegetni. Közülük – mind tevékenységük kutatását, mind a hagyaték gondozását tekintve – egyértelműen Deákkal szemben van a legtöbb adósságunk. Bár a történelmi tudatban elfoglalt helyük és irataik publikálásának helyzete természetesen nem azonosítható automatikusan, de a szellemi örökség *technikai* gondozása mégis árulkodik az előbbiről is. E tekintetben legkevesebb az adósság Széchenyivel szemben. Igaz, az ő hagyatékának nagy részét azok a teoretikus művek tették ki, amelyek életében megjelentek nyomtatásban. A kéziratok másik nagy csoportja a döblingi hagyatékban összegyűjtve maradt meg. Ami igazán problematikus irataiból, a levelezés – máig – nem jutott el a teljes kiadásig.

Kossuth iratainak jelentős részét saját maga rendezte sajtó alá. Iratainak modern kiadását ugyan politikai „hátszél” is támogatta, ám ez szerencsésen találkozott a szakértelemmel. Igaz, a KLÖM régebben megjelent 10 kötete a technikai értelemben egyszerűbb forráscsoportokat aknáztá ki: Kossuth kéziratok lapjai, illetve 48-as, az államapparát-

tusban keletkezett iratai viszonylag könnyen feltárhatóak voltak. A negyvenes évek szer-teágzó tevékenységének írásos hagyatékánál azonban csaknem elakadt a munka. (Ebben persze szerepe van az intézményrendszer átalakulásának, s a tervutasításos tudományirányítás megszűntének is.)

Deák iratainak megjelentetésében viszont csaknem egy évszázadon át nem történt semmi. Műveinek máig legteljesebb gyűjteményét 1903-ban jelentette meg Kónyi Manó (Deák Ferenc beszédeinek második kiadása). Leveleinek eddigi legbővebb gyűjteményét 1890-ben adta ki Váczy János. Az utolsó válogatás 1934-ben látott napvilágot, majd – néhány elszórt közlést leszámítva – több mint fél évszázadon keresztül nem jelentek meg Deák-szövegek. A rendszerváltás körül megmozdult valami: a tervbe vett kritikai kiadás munkálatai ugyan egyelőre elakadtak, de 1987-ben megjelent az Adalék a magyar közjoghoz című mű reprint-kiadása, majd két kisebb levélgyűjtemény, továbbá a rendszeres bizottsági munkák 1831-32-es megyei tárgyalása során, valamint igazság-

ügy-miniszteri működése idején született irategyüttesek (Sándor Pál, ill. Molnár András kutatásainak eredményeképpen). Ezek a forráskiadványok felhívták a figyelmet arra is, hogy bőven akadhat még feltárnivaló a levéltárakban a Deák-hagyatékból. A Magyar Szabadelvűek sorozatban 1998-ban, több mint hat évtized után, újra megjelent egy, az egész pályáivet bemutató, ám a jelen kötetnél jóval szűkebb válogatás is.

Bár technikai szempontból is különböző nehézségű feladatot jelent a három politikusi iratainak összegyűjtése, a Deák-hagyaték viszonylagos elhanyagolása valószínűleg mégsem csak a gyakorlati nehézségekkel magyarázható. Deák egyik korszak politikai tudatformálójának, hivatalos tudományosságának sem vált lobogójává, nem emelkedett a közügy rangjára kultuszának ápolása, mint a nagy triász két másik tagja esetében. A „kultuszcsinálásban” a megrendelő szerepét játszó politikai szféra mintha egyik rendszerben sem tudott volna mit kezdeni vele.

Deák kivételes személyiség volt – a kivételes alatt itt értem a szokatlant, a szabálytalant is. Jelentős politikusok között ugyanis valóban kivételszámba megy a személyes ambícióknak az a tökéletes hiánya, amely Deákot jellemezte, s amellyel szemben olykor legközelebbi elvarabátai is értetlenül álltak. Őt valóban csak az erkölcsi kötelességérzet készítette közéleti szereplésre (leginkább az antikvitásból ismerünk egy-két hasonló személyiséget). Még a reformkor nagy nemzedékéből is kivált ezzel, pedig ekkor a közélet vezető szereplői sem voltak a szó modern értelmében profi politikusok, azaz nem volt közvetlen összefüggés egzisztenciájuk és közszereplésük között. „Morálisan motivált politikai meggyőződése ellen nem cselekedett” – állapította meg róla Sándor Pál. Tekintélyét sohasem rangjának vagy hivatalának köszönhette (ilyennel, egy rövid megyei hivatalviselést és alig négy hónapnyi miniszterséget leszámítva, nem is rendelkezett),

hanem erkölcsi integritásának, szellemi teljesítményének és meggyerő egyéniségének.

Mind a Deákkal foglalkozó feldolgozásokban, mind munkáinak válogatott kiadásaiban többnyire az 1867-es kiegyezést tető alá hozó „haza bölcse” került előtérbe. Csak az utóbbi évtizedben kapott nagyobb figyelmet Deák reformkori szereplése, illetve 1848-as minisztersége. Az adósság törlesztésében Molnár Andrásé a fő érdem, aki tanulmányok és iratküldetések sorát jelentette meg Deák reformkori megyei, illetve országos közéleti tevékenységéről, illetve – a Zala megyei Levéltár égisze alatt – konferenciák szervezésével, tanulmánykötetek szerkesztésével járult hozzá egy gazdagabb és reálisabb Deák-kép kialakításához. Ugyanakkor a tudomány és a közélet Budapest-centrikusságának következtében ezek a – többnyire történészek és jogászok együttműködésével zajló – programok bizonyos mértékig elsikkadtak az olyan nagy kultusz-események mellett, mint amilyenekkel a Széchenyi-bicentenárium vagy Kossuth halálának 100. évfordulója járt. Bár a kampányszerű emlékezők általában együtt járnak az adott személyiség aktuálpolitikai (át-, félre- stb.) értelmezésével, azért a megnövekedett közfigyelem mindig gazdagítja is a kollektív történelmi tudatot. Talán két év múlva Deák Ferenc születésének kétszázadik évfordulója alkalmat ad, hogy erre az önmaga ünneptetésétől irtózó történelmi személyiségre irányuljon a közfigyelem. A Deák Ágnes és Molnár András által összeállított kötetek mindenesetre jó lehetőséget kínálnak a történelem iránt mélyebben érdeklődő, nem szakember olvasónak is, hogy a forrásokhoz visszanyúlva kialakítson egy hiteles, árnyalt és életszerű képet a csak látszólag közismert politikusról. (*Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 1200 o.*)

Fónagy Zoltán

a törttud. kand., tud. főmunkatárs
(MTA Törttud. Intézet)